

ביאורים

המהר"ל רואה עיקרון בסיסי מאד בהבנה לעומק של סוגיית טעמי המצוות, ולכן הוא ממשיך להרחיב ולהסביר את מחלוקתו עם הרמב"ם והרמב"ן בעניין.

הרמב"ן אמר שאין לנו לומר שמטרת המצוות היא רחמים על בעלי החיים. המהר"ל מדייק מכאן שגם אם מטרת המצוות הנוגעות לבעלי חיים אינה רחמים עליהם, עדיין ניתן לומר שמטרת המצוות הנוגעות לבני אדם כגון צדקה וחסד, היא כן לרחם על האנשים שיהיו מפעולתן של המצוות שנעשו להם, כגון עניים, חולים וכדומה. המהר"ל חולק על דבר זה. לשיטתו ההבנה שעניינן של מצוות ה' הוא 'רחמים' על משהו, ולא כלי לשיפור ופיתוח את המצוות והופכת אותן לדבר נמוך יותר. המצוות הן דבר רוחני ועליון, ולא כלי לשיפור ופיתוח את המצוות והופכת לפעמים יותר קל לאדם לראות את המצוות כציוויים שמטרתם לגרום לבני האדם שבעולם הזה להיות רחמניים או לגרום לעולם שיתנהל באופן של רחמים, אבל הגישה הזאת עלולה להוביל את האדם למצב שבו הוא מתבונן על העולם כעל משהו שנברא לצורכו ולתועלתו האישית, וזה 'מוריד' את העולם, והופך אותו למשרת את רצונותיו של האדם. האדם נקרא להבין שיש דבר שלמעלה ממנו, גם אם אינו מבין מדוע העולם נברא ומדוע בוראו מנהיג אותו באופן שבו הוא בחר. יחד עם זה, צריך לזכור תמיד שמהקב"ה בוודאי יוצא רק טוב, גם אם הוא אינו מובן לנו.

הרחבות

תכלית הבריאה

לא ברור את העולם להטיב אל העולם רק בגזרת הדין נברא. הרמח"ל, לכאורה, חולק על קביעה זו של המהר"ל וכותב "הנה התכלית בבריאה היה להיטיב מטובו יתברך לזולתו".

קביעה זו מעוררת אותנו לשאול: אם תכלית הקב"ה הייתה רק להיטיב לנבראים, מדוע הטוב השלם ניתן רק למי שמקיים את המצוות? על כך עונה הרמח"ל "הנה תראה כי הוא לבדו יתברך שמו השלמות האמתי המשולל מכל החסרונות ואין שלמות אחר כמוהו כלל... ועל כן בהיות חפצו יתברך שמו להיטיב לזולתו, לא יספיק לו בהיותו מיטיב קצת טוב, אלא בהיותו מיטיב תכלית הטוב שאפשר לברואים שיקבלו... הטוב הזה אי אפשר שיימצא אלא בו. על כן גזרה חכמתו שמציאות ההטבה האמיתית הזאת יהיה במה שייתן מקום לברואים לשיתדבקו בו יתברך שמו, באותו השיעור שאפשר להם שיתדבקו" [דרך ה' א, ב]. הדבקות בקב"ה היא ההטבה הגדולה ביותר שכן היא הדבקות בשלמות. הדרך להגיע אל דבקות זו היא על ידי קיום התורה והמצוות שהן הגילוי של הקב"ה בעולם [על פי הערות לתורה תמימה שמות כ, הערה ג].

המהר"ל הוכיח שתכלית הבריאה לא הייתה להיטיב לנבראים מכך שבמעשה בראשית מוזכר שם "אלהים" המורה על מידת הדין. אולם ניתן לבאר זאת באופן שונה ובכך ליישב את שיטת הרמח"ל. רבי אלימלך מליז'נסק מבאר שאין סתירה בין בריאת העולם בדין לבין הרצון להיטיב לנבראים, שכן הקב"ה ברא את העולם ככוונה להיטיב לצדיקים שלהם "ראוי... כל הטוב לפי מעשיהם הטובים להינתן להם שרם על פי הדין". אם כן, גם הבריאה על פי הדין הייתה לשם הטבה לנבראים. אולם מכיוון שלא כל בני האדם יכולים להיות צדיקים, שיתף הקב"ה את מידת הרחמים ודן אותנו לפני משורת הדין [נועם אלימלך פרשת האזינו].

שאלות לדין

מהו ההבדל העקרוני בין בעלי החיים לבני האדם?

איך היחס שלנו למצוות משתנה בעקבות דברי המהר"ל שאנו לא מקיימים את המצוות לטובתנו אלא בשביל להיות שותפים בגזרות ה'?

אבל מה שפרש (הרמב"ם) הרמב"ן זכרונו לברכה, טעם מי שאומר שעושה מצוות הקדוש ברוך הוא רחמים ואינו אלא גזרות, לומר, שלא חס האל על קן צפור ולא הגיעו רחמיו על אותו ועל בנו, שאין רחמיו מגיעים לבעלי נפש הבהמית, למנוע ממונו צרכנו, שאם כן, היה אוסר השחיטה? אבל טעם המניעה ללמוד אותנו מידת הרחמנות, שלא נתאכזר וכו'. ומדבריו אלה משמע, שדוקא בזמן בעל חי אין לומר כך, אבל באדם, כגון הצדקה, אפשר לומר שהשם היה מרחם על העני, ולכן צוה לתת צדקה. דבר זה אינו גם כן, כי אין מידת הצדקה דרך רחמנות. כי כל הדברים הם בגזרת הדין, ולא מצד הרחמים, שהוא יתברך מרחם על העני. רק כי גזר על האדם כך שיהיה האדם מרחם, לא שיהיה ה' מרחם על העני, וצוה בשביל כך שייפגנס אותו האדם. כי לא הביט אל העני מצד דחקו כלל. ומזה הטעם אין לומר גם כן כי השם יתברך היה מרחם על קן צפור, כי גזרות שלו דין על האדם, והם גזרות התמידיות שהוא מנהיג בהם עולמו. ואם אפשר לומר כי השם יתברך מרחם על האדם לעשות צדקה, כך אפשר לומר כי השם יתברך מרחם על הבעלי חיים שלא נתאכזר, אף אם מונע אותנו מצרכנו. רק כי לא נתנה לאדם המצוה בשביל שיהיה מרחם, רק כי המצוה גזרה עליו. ולא הביט השם יתברך מה שהמקבל חפץ ורוצה, רק הכל גזרה עליו. וכמו שברא השם יתברך את העולם, ועם שכל אשר ברא הכל הוא בטוב, וכדכתיב (בראשית א, א): וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד. מפל מקום, לא ברא את העולם להטיב אל העולם, רק בגזרת הדין נברא, וכדכתיב בכל מעשה בראשית שם אלהים. וזה עצמו בתורה, עם שכל דרכיה דרכי נעם, מפל מקום נתינתה לעולם הכל בגזרת דין.

ולא היה צריך אל הרמב"ן זכרונו לברכה לדחוק כלל. שאף לפי סברתו, שסובר כי השם יתברך רצה לקבע בנו מידת הרחמנות, יש לפרש, מה שאמרו: על קן צפור יגיעו רחמיה, משתקין אותו, מפני שעושה מצוות השם יתברך רחמים, כאלו השם יתברך הוא מרחם על קן צפור, ואין מצוות השם יתברך רק גזרות ולא רחמים, רק שגזר עלינו הרחמים שלא נתאכזר. ואם אומר: על קן צפור יגיעו רחמיה, כאלו הוא יתברך מרחם על קן צפור, ודבר זה אינו. ועם כל זה שהמצוות הם גזרות על ישראל, הם לטוב לנו. כי לא יבוא מאתו יתברך רק הטוב הגמור, כי כל מעשיו הם הטוב הגמור, רק כי הטוב הזה גזר עלינו, ולא שיש כאן שום צד רחמנות, רק הכל דין.

הרמב"ן פירש את מאמר חכמים: שעושה מדותיו רחמים ואינו אלא גזירות כך: ציווי הקב"ה במצוות המקנות את מידת הרחמים אינו מפני שרחמינו על 'בעלי החיים, שכן אין רחמינו מגיעים אליהם, שהרי אם רחמינו היו על בעלי החיים, היה מונע מאתנו את שחיטתם, אלא מטרת המצוות הללו היא חינוך האדם, כדי שירכוש את מידת הרחמים. מדבריו אלו ניתן להסיק שאין לומר שרחמי ה' מגיעים לבעלי חיים, אבל על בני אדם נוכל לומר זאת. ומכאן שנוכל לומר שמצוות הצדקה היא מפני רחמי הקב"ה על העני, ולכן צווה אותנו במצוות צדקה. אבל דבר זה אינו נכון, כי גם מצוות הצדקה אינה מפני רחמי הקב"ה על העני, כי כל הנהגת ה' היא על פי דין, אלא זו גזירה שגזר הקב"ה עלינו שנרחם, ולכן מוטלת עלינו החובה לפרנסו. גם ביחס לקן ציפור נאמר הסבר זה, אין הציווי מפני שהקב"ה מרחם על הציפור, אלא שהקב"ה גזר על האדם שירחם על הציפור. אם נאמר שהקב"ה מרחם על העני ולכן צווה אותנו במצוות הצדקה, באותה מידה יכולים אנו לומר כי הקב"ה רחם על הציפור וצווה אותנו לשלחה. אולם כאמור המצוה אינה מצד רחמינו של הקב"ה על העני או על בעל החיים, אלא זו גזירה על האדם כי הגזירה היא מידת הדין שהיא המידה העיקרית שבה מנהיג הקב"ה את עולמו. אין הקב"ה מתחשב ברצונו של האדם אלא גוזר עליו לקיים את רצונו. גם בריאת העולם היתה בגזירה ממידת הדין האלוקית, שהרי בפרק א' שבבראשית - שהוא פרק הבריאה - נזכר רק שם אלוקים שהוא מידת הדין. הרי שלא ברא הקב"ה את העולם כדי להטיב, ובכל זאת נאמר: וירא אלוקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד. דרכי התורה דרכי נעם, אבל נתינתה נובעת מגזירה ולא מפני שהיא טובה.

הרמב"ן לא היה צריך לפרש בדוחק כפי שפירש. לפי סברתו, שמצוות אלו ניתנו כדי לחנך אותנו למידת הרחמים, ניתן לפרש את דברי חכמים: האומר על קן צפור יגיעו רחמיה וכו' שהטעם שמשתיקין את האומר כן, מפני שמשמע מדבריו שרחמי הקב"ה על בעלי חיים, ואין זה נכון כי מידת ה' הן גזירות ולא רחמים, אלא שגזר עלינו לרחם. ואף על פי כן יש במצוות עניין נוסף שהן לטובת האדם, כי כל מעשי הקב"ה על אף היותם גזירות הם הטוב הגמור, אלא שאין נתינתן מחמת הטוב אלא מפני הגזירה, כי כך היא מידת הנהגת הקב"ה את עולמו על פי מידת הדין.

דחיית דברי הרמב"ן שהקב"ה אינו מרחם על בע"ח אבל מרחם על בני"א

הסבר המשנה לפי דברי הרמב"ן בהנחה שהמצוות הן גזרות

